

Z lagun.

Skica. — Spisal Štefan Levkòs.

Jasna poletna noč, brez mesečine.

Sedela sta na obali, na visokem, podzidanem okopu.

Pod njima je ležalo morje, tiho in črno, in zvezde so gorele po njem; zibale so se, nalahko potrepetavale; tupatam je katero oblil lahek val; za hip je ugasnila, pa je zopet zagorela; tik nje je zažarela nova, dve, tri. — Migljale so in drhtele, zibale se in se lovile, ugašale in zaplamtevale.

Pod nogami jima je ležalo črno nebo, globoko je bilo in nalahko, nalahko je podrhtevalo — kakor od večernega hladu, kakor od strahu, kakor od neprijetne misli vznemirjeno.

Zagledala sta se v črno, globoko nebo, ki jima je strmelo nasproti s stoterimi, s tisočericimi očmi, pomežikujočimi, polnimi življenja, polnimi svetlega ognja.

Sedela sta na okopu, noge spuščene po zidu nad morje. Iz oči jima je odsevala brezdanja globina črne poletne noči, črnega morja, gosto posejanega z zvezdami.

Dolgo sta molčala.

Prvi je izpregovoril Ivan. — Stegnil je roko in pokazal s prstom na vzhodno stran:

„Vidiš tisti sij, tisti jasni žar nad morjem?“

Na vzhodu je žarel svetel sij, kakor bi se dramil dan daleč, daleč za morjem — kakor bi se odsevalo bogve odkje — z neba, iz morja samega; svetel sij in tako na široko, da ga je človek skrtil z dlanjo, če ni daleč iztegnil roke.

Pavel se je ozrl proti tistemu siju in odgovoril: „Vidim.“

„Mesto je tam.“

„Mesto? Obmorsko?“

„Da.“

In zopet sta molčala in strmela v nebo pod seboj.

In zopet je dvignil Ivan roko, iztegnil jo in pokazal proti jugu.

„Vidiš tiste luči tam doli?“

„Vidim jih. Čisto blizu so; človek bi se dobro uprl v veslo pa bi bil tam.“

„Človek bi se dobro upiral poldrugo uro pa bi bil še daleč odtam. Trikrat dalje je, nego se zdi.“

„In morje pod nama, ki se zdi brezdanje kakor nebo, je tako plitvo, da bi se zadušil v blatu, če bi zdajle zdrknil noter?“

„Jutri boš videl; vsa ta krasota se ti prignusi, smrdela bo do neba in kazala svojo sramoto; semtertja plitvi kanali kakor potoki, vse drugo blato in luža; če bi stopil vanje, se pogrezneš; in morski raki se izprehajajo po blatu; nerodni so in tako hitijo, da se jim človek naglas zasmije — kakor uši.“

„In če bi se hotela sedajle odpeljati s čolnom v noč, bi zagazila in obtičala v blatu, namesto da bi plula po brezdanjosti v brezmejnost?“

„In čakati bi morala do jutra, da nama pridejo na pomoč.“

„Pa me je na prvi pogled tako očarala ta krasota; še nikoli nisem videl morja.“

„In zdaj vidiš veliko lužo; in jutri se ti bodo oči še bolj čudile kakor danes, ko izgine čarobna koprena, ki zastira vso to gnusobo.“

„In tam, tiste luči na jugu, ki se zdijo tako blizu, tam je kopališče?“

„Tam je.“

„In tudi tam luža in blato?“

„Ne več; tam ne: ravno za hrptom se mu končujejo lagune; dalje se odpira morje.“

„Brezmejno in brezdanje?“

„Ne izpije ga pogled in objem ga ne obseže.“

„In oči se mu ne načudijo, in duša se ga ne napoji, in srce se ga ne naveliča? — Človek stoji in strmi?“

„Niso vsi ljudje, kakor si ti.“

„In tudi ti ne? Tudi ti ne ljubiš morja?“

„Ne vem, če ga ljubim; morda je samo strah, samo čudna groza, ki mi trepeta v srcu, ko stojim pred njim in mu zrem v lice.“

„Res; — ni ljubezen, sama ljubezen ne; ko sem mu danes prvič pogledal v obraz, sem čutil v srcu plahost in grozo.“

„Občudovanje je to — občudovanje veličastva in mogočnosti — in plaho spoznanje svoje revne in malenkostne šibkosti.“

„Človek bi se spustil, zdrknil bi — da mu poboža lice, da mu poljubi obraz, pa bi obtičal in se zadušil v blatu.“

„Tu-le da; ampak poglej, niti do jutra bi ne veslal, pa bi bil tam spodaj.“

„Brezmejnost, brezdanjost?“

„Spustil bi se, pobožal bi lice in poljubil obraz, in bi se pogrezal v objemu — izgubljal bi se — pogrezal do nezavednosti.“

„Pogreznil bi se do grla v blato.“

„Res; — še tako globoko, blato je na dnu; — ampak ko bi se pogreznil, bi te že ne bilo več.“

„Veš, včasih, ko sem bil še otrok, sem stal ob oknu; na obzorju so se spojili trije oblaki, od obzorja so se razlili čez nebo — s solnčnim zlatom obliti; — kakor breg, v solnčni luči okopan — kakor kos zlate dežele; onstran brega pa globoko nebo — kakor morje. Stal sem ob oknu in strmel v tisto morje nad sabo, kakor strmim sedaj v črno nebo pod seboj. In zaželel sem si v takih hipih kril, da bi se dvignil, da bi poletel in se potopil v tisto brezdanje morje.“

„Poznal sem človeka, ki je bil od morja doma, pa ga ni dolgo let videl; prevzelo ga je včasih hrepenenje, da se je zjokal kakor otrok. In ko se je vrnil, se je bal morja; ogibal bi se ga, če bi ga ne vleklo in vabilo s tako nepremagljivo silo.“

„Nekoč sem videl oči, prav podobne nocojšnjemu morju.“

„Vlekle so in vabile, pa so ostale hladne in mirne; samo lesketalo se je v njih; ne mogočen plamen — mrzle kresnice so nemirno lesketale v črni noči, globoki in brezdanji, kakor je nebo pod nogami, kakor morje nad glavo.“

„Tudi ti si jih videl?“

„Videl in poznal. — Niso bile višnjeve kakor nebo, ne zelene kakor morsko dno; črne in hladne so bile kakor noč, potopljena v morje, posejana z zvezdami.“

„A v krvi nemir in življenje, včasih pritajeno in pokrito, včasih pa divje razbrzdano?“

„Vse ravnotako.“

„Pripoveduj!“

„Čemu!“

Zamahnil je z roko in sklonil glavo — pa se je že tisti hip premislil.

„Poglej!“

Pokazal je na sij daleč, daleč, za morjem, in na tiste luči je pokazal, ki so se zdele tako blizu.

Pavlov pogled je sledil njegovi roki od vzhoda proti jugu.

„Bilo je za gimnazijskih časov. Moj dom, ki mi je tako malo pri srcu, ker mi je bil namesto matere samo mačeha — daleč čez morje za gorami takrat. — Za počitnice so se naselili tujci v vas; gospoda iz mesta, od morja: — tamle iz tiste zarje so prišli. Nisem se mnogo brigal zanje; ne za njihova pota; imel sem svojo stezo, ravno začrtano, — in če sem se včasih ozrl čez ploč, je ostala noga vedno na svoji poti.

Brž prvi dan sem jih srečal, ko so se vračali od izprehoda. Kaj bi me brigali tujci; niti toliko si nisem zapomnil, ali so bili štirje ali jih je bilo pet.

Pa sem se nehote in nevede ozrl. In tisti hip so se ozrle tiste oči, črne in hladne kakor noč. — Šel sem svojo pot in oni so šli svojo.

Pa ni nič čudnega, če se seznanil tujec na vasi s človekom; v dveh, treh dneh pozna vse po licu, v tednu dni že polovico po imenu. In tako se jim nisem mogel skriti, pa tudi maral se nisem. — Nimaš družbe, nimaš zabave, nimaš razvedrila; vesel si, če srečaš človeka, ki izpregovoriš z njim več kakor o vremenu, o žetvi in o senu.

Občeval sem z njimi vsak dan dopoldne in popoldne. Bog mi tega ni štel v greh, jaz sam tudi ne; če bi mi bili ljudje šteli; ampak vzroka ni bilo.

Morda je imela takrat šestnajst let, ali pa še ne, in lepa ni bila bogve kaj; — ko sem jo prvič pogledal, se mi je zdela zelo grda: črna je bila in suha; — ampak življenja je bilo v njej, razigranega, razposajenega, glasnega smeha polnega; nikoli ni govorila tiho, nikoli se ni smejala pritajeno, — na ves glas vedno; in glas ni bil zopern, lep in prijeten je bil.

Ampak njene oči! Poglej tu-le pod sabo — samo da ni tistega življenja, da ni tistega glasnega smeha. — Obraza niti videl nisem; — ko sem ga pozneje včasih pogledal, sem spoznal, da ni grd, da bi bil lahko lep, če bi ne bil tako črn in suh.

Tako sem se navezal nanjo; — ne nanjo, samo na tisto kipeče življenje, na zvonki smeh — da mi je postajalo nestrpno brez nje.

Imel sem prijatelja. Nekega jutra smo se napravljali na izlet; povabili smo tudi njega; ker ni mogel priti, mi je poslal listek; brez vsake zveze je stalo spodaj na listku:

„Ona mi bolj ugaja nego njena sestra.“

In njena sestra se je zdela ljudem tako lepa, da so med mašo strmeli vanjo namesto na oltar.

Ampak ona sama: brez pomena je bila morda beseda, ki jo je izpregovorila, brez vzroka smeh, ki ji je hipoma zasijal na obrazu in glasno zazvenel, brez povoda mnoga razposajenost; — pa je mikalo in vabilo življenje, ki se ni moglo pritajiti, ki ni moglo mirovati; za hip je počivalo, oddahnilo se je, pa se je dvignilo, zagnalo, zapljuskalo je, razdrobilo se in se razpršilo — vesela beseda, glasen smeh, kakor solnčen prah, kakor v zlati luči razdrobljene kaplje. — Od morja je imela to.“

„Od morja — tamle iz tiste zarje?“

„Odtam je prišla takrat, pa je bila rojena tamle spodaj.“

„V tistih lučih?“

„Tam. Morju je ukradla svoje oči, skrivoma, v temni noči, taki, kakor je nocoj. Iz morja se je napila življenja, od hipa do hipa mirnega, kakor bi bilo trudno; pa je neprestano podrhtevalo; nenadoma je

zakipelo — kakor solnčen prah, kakor drobne kaplje v zlati luči.“

„Kakor je prišla, tako je odšla?“

„Šla je, in čez leto se je vrnila, in čez dve leti se je vrnila, in oči so se čudile: kakor bi posijalo solnce izza oblakov in obsijalo pritajeno, skrito krasoto, v temo in noč zavito. Postajala je krasna; vsa se je izpremenila, samo oči vedno iste. — Glej jih

„In si pozabil nanjo?“

„Šel sem dalje svojo pot, ki sem jo zopet vzrl in se spomnil nanjo; odprla so se mi velika vrata in se zopet zaprla za menoj. — Tiste dni sem se oklenil njenega spomina bolj kakor prej kdaj; — življenja se mi je zahotelo, smeha, radosti; pa jih ni bilo: — samo solnčnega prahu, jasnega, svetlega, veselja, ničesar drugega si nisem želel, čisto nič,

OPRAVLJIVKE

VACLAV BROŽIK

tam spodaj; lic ji ne vidiš, pa ji vendar zreš v oči; brez dna so, nič ne veš, niti slutiš ne, kaj se skriva globoko, globoko v njih.“

„No, in ti si pozabil na svojo ravno pot, zašla ti je noga?“

„Ni mi zašla noga, a na pot bi bil kmalu pozabil.“

„Zašel si in se začel potapljati v morju?“

„Morda bi se bilo res tako zgodilo.“

„Pa se ni?“

„Prišlo je drugo vmes: hud udarec, hud in nepričakovan, hipna in nenadna smrt matere; to me je zdramilo in streznilo.“

kakor mi je Bog priča. — Obšlo me je včasih kakor črn, mračen obup.“

„In ti si bil šibak?“

„Nisem bil šibak! Bojeval sem se, omahoval sem, pa nisem omahnil: bojeval sem se z vsemi silami proti morju in noči, proti brezdanjosti in brezmejnosti, posejani z jasnimi zvezdami. Leto dni boj na življenje in smrt. Čez leto dni me je obiskala; lepa je bila takrat, da bi brezbožnik pokleknil pred njo. Nisem trenil z očesom; — presenečen, preplašen skoro, kakor človek, ki stopi nenadoma na morski breg; hipoma in nepričakovano se mu odpre morje pod nogami, srce mu za hip zastane. — Ampak

čudil sem se sam sebi, odkod toliko moči: stal sem trdno kakor hrast v viharju, miren kakor trst v brezveternem zatišju. In takrat je bilo vse končano; nič drugega ni vedela povedati kakor o oblekah in klobukih, o plesih in zabavah; govorila je brez zveze in brez pomena kakor nekdanje dni, vse čisto kakor nekdanj. — Odprle so se mi oči; odprle so se in spoznal sem, da je na dnu, čisto na dnu morja samo blato, umazano, smrdeče.

Ko je odšla, sem zažgal vse spomine; vse v ogenj — še tiste oči; — ni bilo morje brezdanje; — vile so se roke v ognju in prosile, obraz se je spačil zvezde v morju so ugašale, ugasnile — morje samo pa je popil ogenj. Stal sem kakor triumfator ob grmadi; za vsem skupaj ni ostalo drugega kakor kup pepela, ki sem ga na dlani razpihal v vse vetrove; nič ni ostalo od vsega brezmejnega morja, nič od vseh brezštevlnih zvezd. — Ko sem se ozrl skozi okno, sem videl, da se mi smeje pomlad v sobo, v obraz, v oči; vzel sem klobuk in odšel in bil sem prost, — prost in mlad!

„Sia lodato Gesu Cristo!“

„Sempre sia lodato!“

Star ribič, ki se je hipoma izluščil iz noči, se je zopet nevidno potopil v noč. —

Sredi otoka je pozvonilo, prijatelja sta se dvignila in odšla. —

Drugega jutra so se romarji vračali. —

Kakor daleč je zrlo oko — samo blato, redko porasteno s trdo travo in tamarindinim grmičjem; semtertja kanal, plitev in ozek; po blatu so se izprehajali morski pajki; ribiči, ki so po zamreženih prostorih pobirali ribe po blatu, so se pogrezali do kolen.

Kaj praviš danes k vsej snočni krasoti?“

„Pfuj!“

„Amen!“

Čez hip časa se je Pavel stresel.

„Kaj ti je?“

„Poglej, solnce se koplje v blatu.“

Zamislila sta se in se zagledala v blede solnce, ki je bežalo za njima po blatu.

Začel je Pavel:

„Veš, če bi plaval po tistem globokem in širokem morju tam spodaj, po tistem čistem in jasnem, ne vem, kako bi mi bilo v srcu; — kakor bi kanila kaplja tegale blata v kozarec studenčnice, pa bi je ne mogel izpiti.“

„Ni treba, da vidiš blato, dovolj, da ga samo slutiš — na dnu — če še tako globoko; — ni je več brezdanjosti in vse drugo izgine in vse zvezde ugasnejo; — če je koprena še tako krasna, ostane blato na dnu.“

Pavel mu je prikimal z glavo in molčal.

„Ampak veš, kje je brezmejnost, kje je brezdanjost, ki ji ne vzreš pege na dnu; — kje je sila in moč, ki je ne premaga vsa krepka mladost, ki je ne premaga vsa volja, kakor sem jaz premagal tisto vražjo noč, tisto črno morje in vse ponarejene zvezde v njem?“

Dvignil je roko, iztegnil jo naravnost nad glavo in pokazal v visočino.

„In če hočejo tudi včasih raztrgane in umazane cunje zatajiti nebo in pogasiti solnce — luč in brezdanjost za njimi ostaneta; zapiha veter in razpiha vse cunje, da se razplakajo in razgubijo, solnce se smeje za njimi in brezmejnosti ni dna; solnce prižiga zvezde pod noč, pod jutro zvezde dramijo solnce — nič jih ne pogasi in preplavi, cunje jih samo za hip zastrnejo, pa jih ne zatajijo, ker jih srce slutiti. — Strmiš in strmiš: ne meje, ne dna, vse sama luč brez peg in senc. — Pa se upiraj, pa zmagaj!“

Ob čolnovem jamboru je slonel dolg, suh bogoslovec, njegova suknja dolga in črna, obraz se mu je kopal v luči jutranjega solnca; sklenil je roke in intoniral:

„Magnificat!“ —

V zboru je zadonelo za njim; ona dva sta snela klobuke in tiho recitirala molitev vsak zase. —

Vesla so škripala in čoln se je zibal po kanalu; na otoku so zvonili zvonovi romarjem odhodnico; ubrani glasovi so se razgubljali od čolna čez lagune; solnce je gledalo in se smehljalo.

